

МУЗИЧНА ПЕДАГОГІКА

Оксана ЛЕГКУН

ТЕАТРАЛЬНО-АМАТОРСЬКА ТА МУЗИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ «ПРОСВІТИ» У 1920–1942 РОКАХ

У статті розглядається маловідома сторінка театральньо-аматорської та музичної діяльності Кременецької «Просвіти» в 1920-і – на початку 1940-х років. Показана робота театральних гуртків, хорових та інструментальних колективів, музичної школи товариства і їх вплив на розвиток музичної освіти у Південно-Західній Волині.

«Просвіта» як одне з найбільших громадських об'єднань на Кременеччині відіграло велику роль в історії краю в 1920-і – на початку 1940-х років, зокрема в культурно-освітньому й музичному житті.

Наукова проблема, що розглядається, висвітлюється в літературі вперше. Маємо статтю про діяльність «Просвіти» в 1920–1930-і роки Г. Чернихівського [23, 125–128]. Роль товариства у поширенні культури й освіти на Кременеччині у 1919–1939 рр. досліджувала І. Скакальська [16, 198–201]. У монографії Б. Савчука «Волинська «Просвіта» автор наводить чимало фактів діяльності товариства в Кременецькому повіті [14]. Подані нами матеріали матимуть практичне й теоретичне застосування у вивченні навчального предмета «Краєзнавство» у загальноосвітніх школах, сприятимуть пізнанню історії розвитку музичної освіти краю.

Мета статті — деталізувати відомі раніше та недосліджені факти, пов'язані з діяльністю театральних і музичних колективів Кременецької «Просвіти» і її музичної школи, висвітлити їх роль у культурно-мистецькому житті Волинського краю.

Завдання статті полягає у введенні в науковий обіг нових історичних фактів, які дають змогу простежити становлення, репертуар і концертну діяльність колективів «Просвіти», зокрема музичних.

Українське громадсько-політичне та культурно-освітнє життя в Кременецькому краї в 1920–1930-і роки було дуже складним. Проводячи політику колонізації, чужинська влада всіляко утискала українців, передусім їх інтелігенцію, забороняла все, «що свідчило про їх національну своєрідність та окремішність» [14, 25]. Але все-таки українське населення за умов іноземного панування мало можливості, хоч і обмежені, для свого національно-культурного розвитку. «Просвіта» стає найголовнішим фактором у розвитку української культури в краї, «речником культурно-освітніх змагань українського народу» [5, арк. 3].

Статут Кременецького повітового товариства «Просвіта», затверджений 7 травня 1920 р., ставив за мету піднесення культури та добробуту українців краю в усіх напрямках життя. «Просвіта» взяла на себе поширення освіти серед молоді і дорослих за допомогою організації читалень у селах, пропаганди й вивчення рідної мови, видавництва книг, організації культурно-освітніх заходів. Театральньо-аматорська та музична діяльність стала найпоширенішою, найбільш доступною у справі національного та морального виховання.

Велику популярність серед жителів Кременця і повіту мав театральний гурток «Просвіти» під керівництвом колишнього артиста Київського українського театру М. Садовського Григорія Березовського. Він набув чималий досвід, беручи участь у постановках різноманітних п'єс, опанував професію режисера. Г. Березовський з 20 листопада до 20 грудня 1927 р. провів театральні курси підготовки режисерів, на яких прочитав 30 лекцій з теорії драматичного мистецтва [22, арк. 183], видав кілька збірок популярних п'єс і книжок з теорії драматичного мистецтва, які були розіслані у філії товариства.

Упродовж 1928–1937 рр. аматорський гурток поставив твори «Назар Стодоля» Т. Шевченка, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Ой не ходи, Грицю» М. Старицького [9, 112].

Значною популярністю користувалися його постановки «Запорожця за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського, «Наталки Полтавки» І. Котляревського, в яких головні ролі виконували Ганна Оборевич й Олександр Пацюркевич [23, 128]. Активними учасниками театрального гуртка були Г. Панкевич, У. Злочевська, К. Венедиктова, О. Ковалевська, Н. Сагайдачний, А. Животко й ін. [12, арк. 26]. За допомогою Г. Березовського учні української гімназії міста поставили п'єси: «Суєта», «Житейське море» І. Тобілевича, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Огні Іванової ночі» Г. Зудермана [1, 5].

Давні театральні традиції мало місто Почаїв, де тривалий час працював колишній артист Київського українського театру М. Садовського Лопух. Театральний гурток місцевої філії «Просвіти» (керівник О. Волошин) нараховував понад 50 осіб. Загалом за роки існування колективу (1922–1939) було поставлено понад 40 п'єс. Найбільшою популярністю користувалися «За двома зайцями» М. Старицького, «Шельменко-денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «Суєта» І. Карпенка-Карого, «Мотря» Б. Лепкого [2, 24–25]. Просвітянські хористи виступали разом з театральними гуртками або брали участь у виставах як музичний супровід, що мало неабиякий успіх у глядачів.

В автобіографічних творах У. Самчука «На білому коні», «На коні вороному», «Волинь», «Юність Василя Шеремети» знаходимо підтвердження того, що завдяки розвою театрального та хорового мистецтва поширювалася культура у волинських селах. Автор у 1920–1930-і роки сам брав найактивнішу участь у створенні театрального аматорського гуртка у с. Тилявка [15; 45 – 48] та курсів танців у с. Дермань тодішнього Кременецького повіту.

Театральна діяльність була головною у роботі сільських філій «Просвіти». Плідно працювали театральні гуртки в селах Якимівці [6, 19], Бережці [12, 178], Шпиколоси і багатьох інших

З 1922 по 1924 роки у Кременці діяла школа українських національних танців балетмейстера В. Авраменка, яка зробила значний внесок у розвиток українського театрального мистецтва. З метою популяризації власної школи він давав сольні концерти, на яких виконував танці «Гопак», «Чумак», «Гонта» й ін.

Свідоцтво про закінчення школи В. Курасової від 1923 р. дає змогу проаналізувати навчальну програму школи національних танців В. Авраменка. Вона включала ознайомлення з теорією танцювального мистецтва, танкові рухи, постанови, пластику й гімнастику, практичне виконання танців «Катерина», «Козачок», «Веснянки», «Коломийки», «Журавель», «Аркан» і сольні номери «Гопак», «Чумак», «Гонта». Снігур і Гусак (імена, на жаль, не відомі) досягли найкращих результатів у виконанні сольних номерів [1; 2].

Неодноразово танцюристи виступали з концертами перед жителями Кременця, Почасва і сусідніх сіл. У 1923 р., зокрема, учні школи національних танців виступали у с. Бережці (10 листопада) та Почасві (11 листопада). Глядачі з захопленням сприйняли виконання танців «Козачок», «Катерина», «Коломийки», «Журавель», «Гонта», «Чумак», «Великодній хоровод», «Гречаники» та уривку з балету «За Україну» [10, арк. 92].

Музичний супровід танців забезпечував баяніст, який був одночасно адміністратором школи (джерело прізвища не називає — *О. Л.*) [1, 3]. За період існування школи українських національних танців В. Авраменка 31 її учасник отримав свідоцтво про її закінчення. В роботу «Просвіти» на місцях влилися чимало хореографів, зокрема В. Савчук, О. Волошин, У. Самчук.

Одним із головних напрямків просвітянських осередків стає хорове мистецтво. Колективи, що працювали майже у всіх філіях, створювалися на базі місцевих церковних хорів або виступали спільно з драматичними гуртками при постановці вистав. Поповнивши свій репертуар українськими народними піснями, творами М. Леонтовича, К. Стеценка, М. Лисенка й інших композиторів, вони стають активними учасниками літературно-музичних вечорів і концертів, присвячених різним пам'ятним датам та ювілеям.

Щороку «Просвіта» широко відзначала дні народження та смерті Т. Шевченка, Лесі Українки, І. Франка й інших видатних українських діячів. Незмінними учасниками заходів були драматичні та хорові колективи. Взаємопроникнення музичного й драматичного мистецтва, мистецтва художнього слова проявлялося у відзначенні цих дат. Величаво проходили на початку березня Шевченківські свята, які ставали яскравим свідченням великої любові до Кобзаря, відданості національній ідеї.

Завдяки збереженим архівним документам маємо змогу ознайомитися, зокрема, з програмою Шевченківського вечора у Почаєві, що відбувся в 1932 р. Урочистості проходили в приміщенні «Червоного готелю» (тепер духовна семінарія). Реферат про Кобзаря, його життя і творчість виголосив активний член місцевої «Просвіти» О. Волошин. У виконанні хорового колективу під керівництвом С. Жука прозвучали «Учітеся, брати мої», «Ой діброво, темний гаю», «Світе тихий», «Сонце заходить», «Заквітчали дівчатовька», «Заповіт». Театральний колектив поставив п'єсу «Батраки» [3, арк. 31].

Рада Кременецької «Просвіти» рекомендувала врочисто вшанувати 10-річчя смерті І. Франка, включивши у виступи хорових колективів твори на його слова «Вічний революціонер», «Пісне моя, ти підстрелена пташко», «Як почуєш вночі» [20, арк. 94], а в програму «Свята «Просвіти» – «Учітеся, брати мої», «Ой горе тій чайці», «Журавлі», «Зелена та ліщинонька», «Заповіт», «Ще не вмерла Україна» [20, арк. 167].

Національні свята й інші культурно-масові заходи, які відзначалися на всій території Кременеччини, сприяли розвитку свідомості українців, формували почуття національної гідності.

Повітова «Просвіта» плідно співпрацювала з навчальними закладами Кременця. 14 травня 1922 р. Рада товариства звернулася до директора Кременецької української гімназії С. Міляшкевича із «запрошенням педагогічного персоналу та учнів вшанувати пам'ять небіжчика К. Стеценка присутністю на заупокійній літургії і панахиді» [8, 22]. У 1924 р. Комітет по влаштуванню Шевченківського свята звернувся до педагогічної ради Кременецької духовної семінарії з проханням дозволити учням відвідувати співанки для підготовки концерту пам'яті Т. Шевченка [13, 211]. Учні української гімназії брали участь у проведенні академії на честь Кобзаря, що відбулася в березні 1932 р. [21, арк.12]. Наступного року на Шевченківському вечорі, підготовленому учнями української гімназії, в програмі прозвучала кантата «Умер поет» М. Вериківського, яку виконав хор гімназистів [21, арк. 13], та інші твори.

Отож, проведені заходи, в яких активними учасниками були учні, свідчать про те, що молодь краю підтримувала й виявляла пошану до визначних письменників, поетів і композиторів, пропагувала українську музичну культуру серед населення. Такі концерти сприяли всебічному розвитку, формували світогляд дітей, виховували справжніх громадян свого народу.

Неодноразово виступали перед жителями Кременця хор повітового Союзу кооперативів (керівник А. Герасименко) та хор Союзу кооперативів (керівник І. Капітонєць). Їх репертуар складався із українських народних пісень, творів М. Лисенка, К. Стеценка, О. Кошиця, М. Леонтовича. Нерідко ці колективи давали благодійні концерти. Так, 25 червня 1922 р. відбувся концерт-вистава, кошти від якого були передані у фонд охорони української дитини [12, арк. 23]. У 1926 р. «Просвіта» організує конкурс просвітянських хорів, на якому перемогу отримав Кременецький хор під керівництвом І. Капітонця.

Просвітяни приділяли увагу розвитку інструментальної музики. Виникають струнні оркестри, інструментальний склад яких включав переважно скрипки та народні інструменти (мандоліни, балалайки, домри). Такі оркестри працювали в с. Мізюринці та м. Радивилів. Мізюринський колектив (керівник Д. Лавренюк) мав у своєму репертуарі популярні з українських народних пісень [7; арк. 16]. Другий колектив, судячи з програми виступів, був більш професійним. Популярністю користувалися «Весільні звуки» Й. Штрауса, «Шампанські хвилі» Ботарі, «Віденський вальс» Григор'єва, уривки з оперети Фельдмана «Цариця квітів» [7, арк. 18].

Після заборони радянською владою восени 1939 р. «Просвіти» на Кременеччині, як і в усьому Західноукраїнському регіоні, товариство відновило свою діяльність майже через два роки, за умов німецько-фашистської окупації. Як зазначає Б. Савчук, «нова німецька влада фактично не перешкоджає цьому розвою, але тримає його під суворим контролем і чітко регламентує» [14, 110]. В грудні 1942 р. в Кременецькому повіті були зареєстровані і діяли 134 просвітянські філії, які «провели 32 вистави, 5 академій, 2 відчити і 1 концерт» [4]. Рада повітової «Просвіти» закликала найкращі хори та оркестри взяти участь у святкуванні Української Державності. Хор повинен був підготувати 3–4 пісні патріотичного, історичного або військового змісту, а оркестр — марші, «Боже, великий єдиний, нам Україну храни», національний український та німецький державний гімни.

У жовтні 1941 р. при «Просвіті» в Кременці розпочала роботу музична школа під керівництвом І. Гіпського. Викладачами по класу фортепіано, віолончелі, скрипки, бандури працювали педагоги ліцею та музичної школи, що діяли в 1920–1930-і роки: Ю. Гахе, О. Григоровичова, Е. Крха, Е. Крхова, К. Кузнецова, С. Неборч, К. Місевич [17, арк.1]. 9 грудня 1941 р. при цій школі відкрилися курси диригентів і режисерів, які своїм завданням ставили підвищення кваліфікації керівників сільських хорів і театральних гуртків.

З 1 вересня 1942 р. 102 учні мали змогу навчатись у музичній школі по класу фортепіано, скрипки, віолончелі, бандури, духових і народних інструментів, солоспіву. В школі працювали дитячі симфонічний і струнний оркестри [18, 4]. Її учні систематично виступали зі звітними концертами перед жителями міста, а в липні 1942 р. — перед артистами Київської опери та професорами Київської консерваторії, котрі прибули в Кременець на гастролі. У концерті брали участь Т. Скибінецька, яка виконала твір С. Гулака-Артемовського «Місяцю ясний» і П. Чайковського «Колискову», Е. Корчевська — Р. Шумана «Романс», М. Ковалевська — С. Гулака-Артемовського «Ангел ночі», І. Буглаєвський — Зейца «Концерт G-dur» [11, 3].

Помітну роль у музичному житті Південно-Західної Волині в цей час відіграли виступи Київської капели бандуристів (художній керівник Назаренко), що гастролювала у червні 1942 р. в Рівному, Дубно, Кременці. У Колонному залі приміщення колишнього Кременецького ліцею виступала внучка М. Лисенка Рада Вишневська. Невідомий автор допису в часописі «Хроніка» відзначив, що «піаністка володіє доброю технікою, особливо великий успіх здобула вона майстерним виконанням II української рапсодії М. Лисенка» [19, 3]. У концерті брали участь солісти Київської опери Шереметинська та Пономарьов, які виконали арії з опер, романси та українські народні пісні [24, 3].

Незважаючи на значні політичні і соціально-економічні труднощі, зумовлені іноземним пануванням (польським у 1920–1930-і та німецьким у 1941–1944 роки), українське громадсько-культурне і мистецьке життя краю, зокрема театральне і музично-хорове, розвивалося. «Просвіта» була головним чинником популяризації театральної і музичної культури. Виросла плеяда активістів просвітницької роботи, самодіяльних співаків, акторів і режисерів, керівників театральних гуртків, танцювальних колективів, хорів, інструментальних ансамблів. Театральні і музичні колективи, музична школа Кременецької «Просвіти», пропагуючи твори українських письменників, драматургів і композиторів, сприяли збереженню та розвитку вітчизняної культури в краї, підносили на вищий рівень національну свідомість українців, формували естетичні цінності серед населення, що загалом сприяло розвою освіти і культури в Південно-Західній Волині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітенко О. Спогади // Особистий архів Г. Чернихівського. — Папка «Вітенко О. Л.». — 42 с.
2. Волошин О. Спогади. // Особистий архів Г. Чернихівського. — Папка «Волошин О. В.». — Зошит III. — 36 с.
3. Витяг з протоколу засідання, листування з Кременецьким повітовим староством, заяви членів читальні «Просвіти» про надання дозволу на проведення вечорів самодіяльності та звіт про роботу читальні в с. Почаїв // Державний архів Тернопільської області (далі — ДАТО). — Ф. 348 (Кременецьке повітове товариство «Просвіта» 1919–1936 рр.). — Оп. 1. — Спр. 101. — 31 арк.
4. З життя Крем'янецької «Просвіти» // Крем'янецький вісник. — 1941. — Ч. 31. — 11 грудня.
5. Звіт про роботу культурно-освітньої секції товариства «Просвіта» за 1925 р. // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 83. — 7 арк.
6. Листування з Кременецьким повітовим староством, заяви членів правління читальні «Просвіти» про надання дозволу на проведення вечорів самодіяльності та звіти про їх проведення в с. Якимівці // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 68. — 34 арк.
7. Листування з Кременецьким повітовим староством про організацію концертів, вистав і заяви членів гуртків товариства «Просвіта» з цього питання // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 460. — 48 арк.
8. Листування з кураторіумом Волинського шкільного округу, міським магістратом, товариством «Просвіта» та іншими з питання асигнування коштів, затвердження бюджету, організація проведення святкування пошани пам'яті Т. Шевченка // ДАТО. — Ф. 351. — Оп. 1. — Спр. 43. — Арк. 22.
9. Медведик П. Березовський Григорій Андрійович // Тернопільський енциклопедичний словник. — Тернопіль: Збруч, 2004. — Т. 1. — С. 112.

10. Оголошення, програми, заяви і листування з повітовим староством про надання дозволу на проведення концертів та вистав у селах Кременецького повіту // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 457. — 119 арк.
11. О. Ю. Г. Концерт музичної школи в Кременці // Волинь. — 1942. — Ч. 54. — 16 липня.
12. Протоколи засідань, звіти та інші документи про роботу театраль-но-музичної секції товариства «Просвіта» // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 458. — 194 арк.
13. Протоколи засідань членів громадської комісії з організації святкувань роковин Т. Шевченка, програми, оголошення та інші документи товариства «Просвіта» // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 16. — 226 арк.
14. Савчук Б. Волинська «Просвіта». — Рівне: Ліста, 1995. — 149 с.
15. Самчук Улас. Волинь: Батько і син. Ч. III. — Торонто, 1969. — 396 с.
16. Скакальська І. Роль «Просвіти» у поширенні культури та освіти на Кременеччині у міжвоєнний період (1919–1939) // Місто Кременець в історії освіти, науки і культури. — Кременець, 2002. — 268 с.
17. Список вчителів музичної школи м. Кременця Кременецького округу // Ф. р-204 (Кременецький окружний шкільний інспекторат м. Кременця). — Оп. 1. — Спр. 46. — Арк. 1.
18. Хроніка // Волинь. — 1942. — Ч. 18. — 5 березня.
19. Хроніка // Волинь. — 1942. — Ч. 47. — 21 червня.
20. Циркуляри, інструкції, витяг з статуту, протоколи засідань членів читальні, річні звіти та інші матеріали про роботу читальні товариства «Просвіта» в с. Шпиколоси // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 94. — 217 арк.
21. Циркуляри повітового товариства «Просвіта» та листування з Кременецьким повітовим староством про надання дозволу на проведення вечорів, присвячених пам'яті Т. Шевченка, про ліквідацію товариства «Просвіта» в м. Кременці // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 324–23 арк.
22. Циркуляри, протокол конференції, листування з Рівненським і Волинським кураторіумом шкільної округи, Кременецьким повітовим староством про організацію сільськогосподарських курсів, про відзначення дня пам'яті Т. Шевченка та інші питання // ДАТО. — Ф. 348. — Оп. 1. — Спр. 134. — 183 арк.
23. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності. — Кременець, 1999. — 320 с.
24. Ще про київських гостей на Волині // Волинь. — 1942. — Ч. 48. — 25 червня.

Олена ПРЯДКО

РОБОТА НАД РОЗВИТКОМ СПІВАЦЬКОГО ГОЛОСУ ВОКАЛІСТІВ-ПОЧАТКІВЦІВ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ МЕТОДИКИ С. КРУШЕЛЬНИЦЬКОЇ)

У статті розкриваються основні методи вокально-педагогічної роботи видатної співачки та педагога С. Крушельницької. Подана характеристика окремих методів роботи педагога з вокалістами-початківцями.

Вокальна педагогіка України пройшла складний та багатогранний шлях становлення та розвитку. Видатними представниками цієї галузі музичної освіти були знані у світі співаки та педагоги О. Мишуга, Л. Ліпковська, М. Менцинський, О. Муравйова та ін. У сузір'ї визначних особистостей вокального мистецтва нашої країни яскраво сяє талант великої Соломії Крушельницької.

Творчість української співачки справила величезний вплив на розвиток вокального мистецтва у всьому світі. Непересічний талант нашої землячки, велике працелюбство та самовіддане служіння вокальному мистецтву зробили її ім'я легендою світового оперного мистецтва. Прославлені співаки, композитори, диригенти були шанувальниками таланту С. Крушельницької. Її геній підкорив найкращі оперні сцени світу. Останні роки свого життя, після завершення блискучої оперної кар'єри, співачка присвятила педагогічній діяльності в Україні. І хоча С. Крушельницька займалась вихованням молодих співаків не надто довго, доказом результативності її методів виховання співацьких голосів молодих виконавців стали їх успіхи в подальшій професійній виконавській та педагогічній діяльності.

Методика викладання вокалу С. Крушельницької становить великий інтерес для дослідників історії українського вокального мистецтва та вокальної педагогіки. Так, вивчали творчу діяльність уславленої співачки В. Врублевська, С. Павлишин, О. Зелінський. Методи роботи С. Крушельницької з вокалістами у науковій вокально-педагогічній літературі